

ČERVENKŮV ŽALTÁŘ (1562) A JEHO VÝZNAM PRO KRALICKOU BIBLI¹

Robert Dittmann

0. Překlad žaltáře od biskupa jednoty bratrské Matěje Červenky vyšel tiskem r. 1562 v Prostějově. Tisk se zachoval jako neúplný unikát v olomoucké vědecké knihovně. Jan Blahoslav věnuje ostré kritice Červenkovu překladu nemálo místa ve své *Gramatice*. Podle Blahoslava překládal Červenka z latiny, ale blíže o jeho předloze není nic známo. Poněkud jiné světlo vrhá však na Červenkův překlad (ČER) skutečnost, kterou jsem zjistil: že totiž od začátku české biblické tradice jde o překlad žalmů, který je – ze zatím prozkoumaných žaltářů – v některých ohledech nejbliže hebrejskému textu. Na překlad upozorňovali zejména A. Molnár, M. Kaňák, R. Říčan² a M. Wernisch. Textologický rozbor žaltáře není zatím podán, o dílčí příspěvky jsem se pokusil zvláště v dizertační práci (viz literatura). Pozoruhodným zjištěním je např. to, že pokud Blahoslav navrhuje v *Gramatice* lepší řešení místo Červenkovy, objevuje se téměř vždy v Šestidílce.³ Je to svědectví, že Blahoslavova rukopisná *Gramatika* měla na kralický překlad přímý vliv. Zde prezentuji některé výsledky dizertační práce a nové poznatky. Číslování veršů je podle BHS.

Sledované překlady: **BHS** = *Biblia Hebraica Stuttgartensia*. Cit. dle *BibleWorks*. **ČER** = *Červenkův Žaltář 1562*. Knihopis 17555. VKOL 32.676. **ČEP** = *Český ekumenický překlad*. Cit. dle *Theophilos*. **K6** = *Kralická bible šestidílná 1579–1593/4*. Knihopis 1107. VKOL II 32.377. **KL** = *Vulgata Clementina*. Cit. dle *Vulsearch*. **L45** = *Lutherův nerevidovaný překlad 1545*. Cit. dle *BibleWorks*. **M77** = *Melantrichova bible 1577*. Knihopis 1105. VKOL III 220.903. **PsHebr** = *Psalmi iuxta Hebraicorum translati*. Cit. dle WEBER, R. et al. (vyd.) *Biblia sacra iuxta Vulgatam versionem*. Stuttgart 1983. **PsRom** = *Psalterium Romanum*. Cit. dle *Quincuplum Psalterium...* [S.l.] 1515. VKOL II 272. **S37** = *Severýnova bible 1537*. Knihopis 1099. VKOL III 640.070. **STRONG** = *The Abridged (Strong's) BDB Hebrew Lexicon*. Cit. dle *BibleWorks*.

¹ Příspěvek vznikl za podpory projektu MŠMT ČR *Výzkumné centrum vývoje staré a střední češtiny (od praslovanských kořenů po současný stav)* – projekt LC546.

² Přehled badání viz Dittmann (2008a).

³ Dittmann (2008a).

1. Formální i jazykový rozbor ukazuje, že Červenkův žaltář je text smíšený s převahou hebrejského textového typu.⁴ Otázku identifikace přímé předlohy ponechávám stranou. Po stránce formální prokazuje vliv hebrejského textu rozdělení Ž 9 na dva a shody s hebr. biblí ve formálním uspořádání v Ž 114–116 a Ž 146–147.⁵ Dále svědčí o hebrejském vlivu tyto skutečnosti:

1.1 Hebraismy lexikální: Např. *břicho, hlava, hlas, Jehovah, Bůh Zabaoth*, básnické vyjádření *dcera Týru*. Textologickým svědectvím o hebrejském vlivu jsou také časté *Séla*, názvy hudebních nástrojů a specifikace určení na začátku žalmů (*Michtám, Neginoth, Almuth Laben*). Někdy má Červenkův žaltář **v apelativní sféře** dokonce přesnější překlad než kralická Šestidílnka (**Ž 44,17** ČER *Pro hlas* – K6 *z příčiny řeči* /pozn.: *H. hlasul*;/ **Ž 31,10** ČER *břich* – K6 *život* /pozn.: *břicho*/)⁶ – ta dává hrubé hebraismy do poznámek. Někdy však může jít v ČER o lepší či přesnější překlad: v **Ž 39,6** čte ČER *ty si mi na píd odměřil dnův života mého* – K6 méně vhodně: *na dlaň odměřil si mi dnů* – ČEP *jen na píd odměřils mi dnů*; hebrejské כַּף znamená podle STRONGA „šířka ruky [jako měrná jednotka]“, překlad *píd* (ČER *píd*) je v českém textu jako jednotka míry zřejmě srozumitelnější než *dlaň* – vulgátní tradice zde má *mensurabiles* (S37 *změřeně*, M77 *na míru*),⁷ PsHebr čte *breves...dies*, PsRom *veteres...dies*. Na konci Ž 104 (v **Ž 104,35**) má hebrejský text *aleluja* (BHS הַלְלֵיָהּ; K6 *Halelu Jah*) a stejné znění má i Červenka (transliterace: *Halleluia*), zatímco vulgátní tradice, PsHebr i PsRom mají ekvivalent až v Ž 105,1. Podobně i v **Ž 106,48** (Červenka tiskne *Alleluia*), **Ž 113,9** (ČER *Alleluia*), **Ž 115,18.116,19.17.2.135,21.146,10**. PsHebr má *ALLELUIA* v Ž 106,48.113,9.115,18.117,2 a 135,21, ale nikoli v Ž 116,19.146,10. PsRom oporu pro ČER nepřináší. V **Ž 119,160** má hebrejský text doslova *hlava tvého slova pravda*, čemuž velmi věrně odpovídá Červenkův překlad (*Hlava Slova tvého jest pravda*), zatímco K6 už má překlad podle smyslu (*Nejpřednější věc slova tvého jest pravda* /pozn.: *H. hlava.../), vulgátní tradice (KL)*

⁴ Dittmann (2008a). Hebrejským textovým typem označují množinu BHS a těch humanistických překladů 16. st., které mají text bližší BHS než Vulgáta.

⁵ Poznámka k transkripci: vycházím ze zásad Vintrových a Daňhelkových, zachovávám ale důsledně velká písmena a interpunkci. Transkripce latiny se řídí zásadami stanovenými pro vydávání latinských děl Komenského, dodržuji velká písmena a interpunkci. Psaní *in continuo* nedodržuji. Na některé grafické jevy je upozorněno v poznámkách. Vulgátní tradici/Vulgátou (bez další specifikace) myslím KL.

⁶ Hebraismy obsahuje ovšem někdy i vulgátní tradice (Psalterium Gallicanum), PsRom a PsHebr.

⁷ Přesnější překlad než K6 má Červenka v Ž 36,6 () – K6 – ČEP – KL. Hebrejský text nemá ekvivalent slova kralického: BHS מִדְּרַגְתֵּי הַקִּיּוֹם, ale blízko je Tremelliův-Juniův překlad (2. vyd., MZK Brno ST2–0765.549,1). Také v Ž 45,13 má Červenka přesnější překlad podle hebrejského textu (– ČEP – BHS וְיִתְּנֶה לָּנוּ), zatímco vulgátní text je poněkud odlišný (KL) a K6 se rovněž liší překladem podle smyslu (v pozn. ovšem).

i PsRom čtou *Principium verborum tuorum veritas* (M77 *Počátek*). PsHebr překládá s plurálem u lexému *slovo: caput verborum tuorum veritas*.

Jednoznačný je hebrejský vliv v **propriální sféře**: v **Ž 60,8** má hebrejský text toponymum *Sukót* (BHS סוכות) – ČER přepisuje *Suchot*, ale vulgátní tradice i PsRom mají překlad apelativní sémantiky (*convallem tabernaculorum*); PsHebr čte *vallem Soccoth*. Stejně i v **Ž 108,8** má Červenka *oudolé Suchot* (ČEP *dolinu Sukót*) ve shodě s hebrejským textem, vulgátní tradice i PsRom čtou opět *convallem tabernaculorum*; PsHebr čte *vallem Soccoth*. V **Ž 60,10** má hebrejský text toponymum *Edóm* (BHS אדום), vulgátní text i PsRom *Idumea* (*In Idumaeam*),⁸ Červenka obsahuje toponymum *Edom*. PsHebr zde má *super Idumeam*. Také v **Ž 108,10** má Červenka znění *Edom* ve shodě s hebrejským textem (ČEP *Edóm*, K6 *na Edoma*), vulgátní tradice i PsRom čtou *in Idumaeam*,⁹ PsHebr *super Idumeam*. V **Ž 72,20** čte ČER *Syna Izai* v dobré shodě s hebrejským textem (stejně i K6 *|syna Izai|* – BHS יצאי), KL zde má jiné znění (KL *fili Jesse* – M77 neobsahuje *!|*).¹⁰ PsHebr čte rovněž *FILII IESSE*. Obyvatelským jménem v genitivu plurálu (*Aethiopum*) překládá vulgátní tradice, PsRom¹¹ i PsHebr hebrejský plurál צִיִּים (tak BHS) v **Ž 74,14**, zatímco ČER překládá apelativy *obývajících na poušti* a stejně činí i K6 (*lidu na poušti*), apelativy převádí i ČEP. V **Ž 74,15** má Vulgáta i PsRom *proprium* (KL *Ethan*, PsRom *etham*) za hebrejské adjektivum (BHS אֵיתָן), Červenka (ekvivalent je zde podtržen: *Řeky veliké*) i Kraličti (*řeky prudké*) a stejně i ČEP (*mocné říční toky*) mají správnější, apelativní překlad. PsHebr má *flumina fortia*. Zásadně se liší Vulgáta i PsRom (*in campo Taneos*), septuagintní tradice a dále PsHebr (*in regione Taneos*) na jedné straně a hebrejská tradice na straně druhé (BHS מְדִינַת טַנְאוֹס – ČEP *na Sóanském poli*; K6 *na poli Soan* [v pozn. je zmíněn název *Tanys*]) v **Ž 78,12** – také zde jde Červenka za hebrejským zněním (ČER *na rovinách Zoan*).¹² Obdobně i v **Ž 78,43** má Červenka *na Poli Zoan* podle hebrejského textu (K6 *na poli Soan*, BHS מְדִינַת טַנְאוֹס), Vulgáta i PsRom (*in campo Taneos*) a PsHebr (*in regione Taneos*) čtou opět jinak. V **Ž 87,4** má vulgátní tradice v KL *populus Aethiopum* (PsHebr *Aethiopia*; PsRom *ethiopum*) na místě hebr. *Kúš*, což Červenka i Kraličti překládají jako *Mouřenínové* (ČER *Müřeníny*, K6 *Mouřeníny*) podle apelativní sémantiky *propria*; stejný překlad má např. i Luther (L45 *den Mohren*). V **Ž 120,5** má hebrejský text *proprium* (BHS מִסֵּךְ – K6 *v Mesech*), stejně i Červenka (*v Mezechu*), KL

⁸ Grafika v PsRom: *idumeam*.

⁹ PsRom: *in idumeam*.

¹⁰ PsRom ve zkoumané edici neobsahuje.

¹¹ PsRom: *ethiopum*.

¹² Střídnice *z* za hebrejské *cađe* výjimečná (je doložena i v K6).

i PsRom čtou odlišně (delší úsek: *quia incolatus meus prolongatus est*) a odlišně překládá i PsHebr (*heu mihi quia peregrinatio mea prolongata est*).

U Červenky může jít u některých krkolomných překladů o pokusy převést předlohu ekvivalencí 1:1, např. v **Ž 30,8** ČER v *dobřelíbeznosti tvé* (jednoslovný překlad) – BHS בְּרָצוֹןךָ – K6 *podlé dobře líbezné vůle své* (KL, PsHebr *in voluntate tua*; PsRom *in bona voluntate tua*); **Ž 45,9** ČER na *Palácích Slonokostěnných* – BHS הַיְרֵבָּלִי מִן – K6 *z paláců, z kostí slonových vzdělaných* (sr. KL, PsRom, PsHebr *eburneis*). Stejně tak některé Červenkovy nevhodné převody do češtiny mohou odrážet věrněji hebrejský text: v **Ž 39,2** čte ČER *pojmu v náhubek usta svá* – nevhodné *náhubek* ale dosti přesně odpovídá hebr. מְהַסִּים, srov. i poznámku Kralických (K6: *pojmu v uzdu ústa svá* |pozn.: *H. náhubkem ostríhati budu ust*); KL a PsRom (*Posui ori meo custodiam*) a PsHebr (*custodiam os meum silentio*) překládají podle smyslu.

1.2 Hebraismy morfologické a syntaktické

1.2.1 Genitivní spojení: Ž 33,21 ČER *ve jméno Svattosti jeho* – KL, PsHebr, PsRom *in nomine sancto eius* – K6 *ve jménu jeho svatém* |pozn.: *H. svattosti jeho!*¹³ **Ž 102,20** ČER *s výsosti svattosti své* – KL, PsRom *de excelso sancto suo* (PsHebr jinak: *de excelso sanctuario suo*) – ČEP *ze svých svatých výšin*. Tzv. **genitiv stupňovácí** u ČER v Ž 40,8 nemá oporu v BHS.¹⁴

1.2.2 Figura etymologica typu obětovati obět. V **Ž 116,17** čte ČER *tobě Obětovati budu Obět* za hebr. לָךְ יְהוָה זָבַח, KL *tibi sacrificabo hostiam laudis* (M77 *tobě obětovati budu Obět chvály*) a stejně zni i PsRom; sr. PsHebr *tibi imolabo hostiam laudis*.

1.3 Nominálnost: Ž 8,4 ČER *jichž si ty Zakladatel* – K6 *kterěžs tak upevnil* – KL, PsHebr *quae...fundasti* (PsRom *quas tu fundasti*) – BHS má participium.¹⁵

¹³ Naopak v Ž 40,2 překládá ČER dobře *Očekával sem bedlivě*, zatímco česká tradice má nevhodný, otrocký překlad podle Vulgáty (KL *Exspectans exspectavi* – S37, M77 *Očekávaje očekával jsem*) za hebrejskou vazbu určitého slovesa a samostatného infinitivu téhož slovesa. V Ž 118,11 čte Červenka *Oblehše oblehli mne* – stejně nejen hebr. text, ale i KL (*Circumdantes circumdederunt me*). Taktéž v Ž 132,15 má ČER *požehnaje požehnám* ve shodě s BHS i KL (*benedicens benedicam*).

Ne všechny genitivní vazby ale odrážejí hebrejskou syntax. V Ž 91,16 naopak Červenkův překlad (K6) odpovídá hebrejštině (BHS מִיָּדְךָ יְהוָה) i Vulgátě (KL). BHS i KL odpovídá také Červenkův překlad v Ž 94,1 na místě hebr. אֱלֹהֵינוּ מְקַיְּמוֹ (ČEP) a vulgátního .

¹⁴ Doklady z Ž 136,2 (ČER *Bohu Bohuov*, ČEP *Bohu bohů*), Ž 136,3 (ČER *Pánu Pánův*, ČEP *Pánu páni*) a Ž 148,4 (ČER *Nebesa Nebes*, ČEP *nebesa nebes*) mají oporu v BHS i KL (KL *Deo deorum, Domino dominorum, caeli caelorum*).

¹⁵ Další případy jsou vysvětlitelné pomocí PsHebr: Ž 95,6 ČER *před Hospodinem učitelem našim* – K6 *před Hospodinem stvořitelem našim* – KL *ante Dominum qui fecit nos* (PsRom *coram domino qui fecit nos*) – ČEP *před Hospodinem, který nás učinil* – BHS má participium. Oporu by zde nabízel PsHebr (*ante faciem Domini factoris nostri*). Podobně např. i v Ž 134,3: ČER *Svořitel* – KL,

1.4 Vyjadřování vyšší a nejvyšší míry vlastnosti. Hebrejšтина nemá obdobu pro slovanské derivační tvoření superlativu prefixem (*pěknější* > *nejpěknější*) a vyjadřuje třetí stupeň adjektiva opisem. V **Ž 45,3** čtou překlady takto: ČER *Ty jsi ze všech Lidí nejvejtečnější* - K6 *překrásný* - ČEP *nejkrásnější* (L45 *der Schönste*) - KL, PsRom *Speciosus* (S37, M77 *Krásný*) - BHS מְבֹרָךְ מְבֹרָךְ. PsHebr jinak: *decore pulchior*.¹⁶

1.2 Shody s hebrejským textem, který vulgátní tradice nemá (vulgátní text má např. vynechávku nebo jinou interpretaci) - např. v **Ž 29,6** čte Červenka *Libán a Siryon*, druhé místní jméno vulgátní tradice ani PsRom neobsahují (PsHebr s - a: *Libani et Sarion*). V **Ž 55,12** má ČER překlad *uprostřed něho*, což odpovídá hebrejskému textu (BHS בְּקֶרְבֵּךְ, srov. K6 *u prostřed něho*; ČEP přesněji: *v jeho středu*; též PsHebr *in medio eius*), zatímco vulgátní tradice ani PsRom tento text v **Ž 55,12** neobsahují. V **Ž 73,11** čte ČER *nejvyšší* (K6 *Nejvyššímu* /pozn.: *na výsostech*); ČEP *Nejvyšší*) za hebrejské עֲלִיָּה, zatímco KL, PsHebr i PsRom čtou *in Excelso*.¹⁷ V **Ž 138,1** má Červenka *u prostřed Bohův* (ČEP přesněji: *přímo před bohy*; K6 *před mocnými*; sr. PsHebr *in conspectu deorum*) v relativní shodě s BHS, vulgátní tradice i PsRom čtou odlišně: *In* (PsRom *in*) *conspectu angelorum*.

1.3 Kombinace vulgátní a hebrejské tradice. Obě tradice jsou někdy položeny vedle sebe, takže oproti předloze jsou někdy znění reduplikována.¹⁸ Jen dva příklady: V **Ž 32,7** překládá Červenka *outočištná skrejše má*; překlad *outočištná* odpovídá zhruba vulgátní tradici (KL, PsRom *refugium* = *útočiště, úkryt* /M77 čte *utočištěl*), *skryš* hebrejskému textu (BHS סָתַר = *skryš/útočiště*; ČEP *skryše*, K6 *skrejše* /sg./; sr. PsHebr *protectio*). Oproti hebrejskému textu je tedy jedno slovo zdvojeno: *outočištná skrejše*. V **Ž 117,2** klade Červenka sloveso vulgátní tradice do závorek, hebrejská tradice ani PsHebr sloveso neobsahuje, viz též překlad K6: ČER *pravda Hospodinova (zuostává) až navěky* - K6 *a pravda Hospodinova navěky* - KL, PsRom *et veritas Domini manet in aeternum*¹⁹ (PsHebr *et veritas Domini in aeternum*).²⁰

PsRom *qui fecit* (K6 *kterýž učinil*) - BHS má participium; opora by byla opět v PsHebr (*factor*).

¹⁶ Stejně tak i vysoká míra vlastnosti musí být v hebrejštině vyjádřena jinak než např. prefixem jako v češtině (): v **Ž 92,9** má Červenka překlad za hebr. substantivum (BHS מְרֹמָם); Vulgáta i PsRom tu mají zpodstatnělé přídavné jméno v superlativu (; K6), stejně i L45 (), PsHebr má pozitiv (). Příkladů tohoto typu je větší množství.

¹⁷ PsRom, KL: *in excelso*.

¹⁸ Případy jsou dosti četné, podrobněji viz Dittmann (2008a).

¹⁹ Grafika PsRom: *eternum*.

²⁰ Za kombinaci tradic může být považován i Červenkův překlad v **Ž 132,5** (BHS מְבֹרָךְ יְהוָה - ČEP, K6 *Bohu*) - hebrejský text nemá slovo; to má vulgátní tradice, PsHebr a PsRom (KL, PsHebr, PsRom), ty ale nemají ekvivalent pro.

Jindy je vulgátní znění, které BHS neobsahuje, u Červenky v závorkách, např. v **Ž 38,17** čte ČER *Nebrť se o to velmi starám aby se neradovali nade mnú (nepřátelé moji);*²¹ výrazy v závorce mají ekvivalent pouze ve vulgátní tradici a PsRom, nikoli v hebrejském textu (ani v PsHebr), srov. KL *Quia dixi: Nequando supergaudeant mihi inimici mei*²² – K6 *Nebo sem řekl; Ať se neradují ze mne*. Závorky oddělují vulgátní znění též v **Ž 40,10** (hebrejský text ani PsHebr nemají ekvivalent pro possessivum *tvou*, ale vulgátní tradice i PsRom mají *tuam*; Kraličtí odlišují menším typem písma jako dodatek): ČER *Kázal sem Spravedlnost (tvou)* – BHS בְּשִׁרְתִּי זָרָק.

1.4 Některé případy shod mezi Červenkou a hebrejským textem (oproti Vulgátě) jsou vysvětlitelné pomocí PsHebr:²³ V **Ž 41,14** má hebrejský text zdvojené *amen* (BHS אָמֵן), vulgátní tradice i PsRom už překládají (KL *Fiat, fiat* – S37, M77 *buď tak buď tak*), ČER má transkripci: *Amen*. PsHebr zde čte *amen amen*. V **Ž 44,20** mluví hebrejský text o *dracích* (K6 *na místě drakův*, ČEP *v kraji draků*; též PsHebr *in loco draconum*) – tak i Červenka (v *místa Drakův*), vulgátní tradice ale jen o místě utrpení (KL, PsRom *in loco afflictionis* – S37, M77 *na místě trápení*). V **Ž 44,27** má hebrejský text *pro své milosrdenství* (tak K6; BHS לִמְצַן חַסְדֶּךָ; též PsHebr *propter misericordiam tuam*), zatímco KL a PsRom čtou *propter nomen tuum*; Červenka čte *pro tvé Milosrdenství*. Podobně v **Ž 89,53** má ČER *Amen. Amen* na místě zdvojeného hebr. אָמֵן (mezi nimi je opět slučovací spojka, sr. PsHebr *amen et amen*), zatímco KL má *Fiat, fiat*, PsRom *fiat fiat*. V **Ž 105,45** tiskne Červenka *Halleluia* za hebr. הַלְלֵי-יְיָ, vulgátní tradice (KL) ekvivalent neobsahuje, PsRom až v Ž 106,1; PsHebr zde má ovšem *ALLELUIA* v Ž 105,45. V **Ž 60,10** čte vulgátní tradice v KL *mihi alienigenae subditi sunt* (M77 *cizozemci mně poddáni jsou*), PsRom *mihi allophyli subditi sunt*,²⁴ ale BHS má proprium *Palestina / Filištea / Pelištea* (BHS פְּלִשְׁתִּים), stejně tak Červenka (*Filistyn*) a K6 (*Palestýno*). PsHebr zde čte *Palestina*. V **Ž 108,10** má Červenka také znění *Země Filistymská* v relativní shodě s hebrejským textem (BHS פְּלִשְׁתִּים; K6 *proti Palestýně*), vulgátní tradice (KL *mihi alienigenae amici facti sunt*) i PsRom (*mihi allophyli*) mají jiné znění. PsHebr čte *cum Philisthim*. V **Ž 74,14** má ČER překlad *Leviathana* (K6 *Leviatanovi*; PsHebr *Leviathan*) za hebr. לִיָּתָן (BHS), KL ale čte *capita draconis* (M77 *hlavu draka*) a PsRom *caput draconis magni*; stejně tak i v **Ž 104,26** má Červenka *Leviathan* ve shodě BHS (לִיָּתָן, ČEP *livjátana*) i PsHebr (*Leviathan*), KL zde má opět *draka* (*draco*), PsRom *Draco*, Kraličtí v textu *velryb*. V **Ž 76,3** má vulgátní tradice i PsRom apelativum (*in pace*) na místě hebrejského toponyma s významem „pokoj, mír“ (BHS שָׁלוֹם), Červenka a Kraličtí

²¹ Grafika: *ne radovali*.

²² PsRom: *Quia dixi ne aliquando insultent in me inimici mei*.

²³ Na další případy bylo upozorněno průběžně výše.

²⁴ Grafika: *michi*.

(V *Sálem*) i ČEP (V *Šálemu*) převádějí věrněji propriem, což volí i PsHebr (in *Salem*). V **Ž 78,9** má Červenka znění *Efraim*, což je věrnější hebrejskému textu (K6 *Efraim*) i PsHebr (*Efraim*), KL a PsRom mají *Ephrem*.²⁵ V **Ž 83,8** obsahuje hebrejský text proprium *Pelištea* (K6 *Filistýnští*, ČEP *Pelištea*), Červenka má znění *Filistymští*, kdežto vulgátní tradice i PsRom překládají apelativem v plurálu (*alienigenae*).²⁶ PsHebr čte *Palestina*. Stejně proprium je v BHS i v **Ž 87,4** (ČEP *Pelišteu*, K6 *Filistýnské*), Červenka má překlad *Filisteu*, zatímco vulgátní tradice i PsRom mají apelativum (*alienigenae*),²⁷ PsHebr má opět *Palestina*. V **Ž 92,11** čte ČER *neb jsem Olejem novým pomazán* (K6 *pokropen jsem olejem novým*) ve shodě s BHS; KL i PsRom čtou *et senectus mea in misericordia uberi*; *olej* má i PsHebr (in *oleo uberi*).

1.5 Jen výjimečně nabízí oporu pro odchylku Červenky od Vulgáty směrem k hebrejskému textu PsRom: V **Ž 42,3** má ČER i K6 *Boha živého* (ČEP *po živém Bohu*), zatímco vulgátní tradice čte *ad Deum fortem, vivum* a stejně i PsHebr (*Deum fortem viventem*), ale PsRom: *ad deum vivum*.

2. Jaký je vliv Červenkova žaltáře na kralickou Šestidítku?

2.1 Poznámky v Šestidíлке. Nepochybný je tento vliv v poznámkách, kde Kraličti dodávají překladové alternativy (uvozené *J.*, ale i bez uvození). V poznámkách se zkratkou *J.* dosahují shody s Červenkou asi 9–15 % (zkoumal jsem poznámky pouze v **Ž 1–80**).²⁸ Rozmezí je dáno tím, že někdy se Červenkův překlad shoduje s dalšími biblemi. Příklad shody: **Ž 29,8** K6 *k bolestí přivodí poušť* (pozn.: *J. pohybuje neb zatřásá pouští*) – ČER *zatřásá a pohybuje Pouští* – S37, M77 *rozráží poušť*.²⁹

2.2 Text. Situace je komplikována tím, že u obou textů jde o překlad zejména hebrejského textu. Existují však společná lexikální řešení za předlohou podklady: např. v **Ž 49,5** mají oba překlady *přípovídku* na místě hebr. *חִידָה*. To je³⁰ už pouze v **Ž 78,2**, opět ve shodě s ČER (*přípovídkami* – K6 *přípovídky*).³¹ V **Ž 41,8** mají oba překlad *sšeptávají se* jako hapax, hebr. podklad se vyskytuje 3krát, z toho dvakrát v žaltáři – v **Ž 58,6** mají oba překlady *hlasu* (!), ale ČEP věrněji *šepot*. V **Ž 125,3** mají Červenka i K6 překlad *sceptrum* (K6 *S-*), Kralická bible ve vydání podle r. 1613 má toto slovo pouze zde (KL /i PsRom/ zde má *virgam peccatorum*; PsHebr jinak:

²⁵ Grafika v PsRom: *ephrem*.

²⁶ Grafika v PsRom: *alienigene*.

²⁷ Grafika v PsRom: *alienigene*.

²⁸ Podrobně viz Dittmann (2008a).

²⁹ M77 grafika: *rozra-*.

³⁰ Ve vydání Kralické bible podle r. 1613.

³¹ Dittmann (2008b,c).

virga impietatis). Další shody vykazují kralické petity, např. v **Ž 59,11** má ČER znění *Bůh mi ukáže (pomstu) nad nepřáteli můjmi*; BHS (ani KL) nemá *pomstu*, což Kraličtí signalizují menším písmem (zde navíc podtrhujeme): *dá mi viděti pomstu nad nepřátely můjmi*. PsHebr (*Deus ostendit mihi in insidiatoribus meis*) i PsRom (*ostende mihi³² bona inter inimicos meos*) mají odlišný překlad. Byly by k nalezení i delší textové shody, ale distinktivní identická čtení se hledají obtížně, protože křiklavá Červenková řešení Kraličtí odstranili a bratrský žaltář prošel ještě mezistupněm v Žaltáři 1579 (a 1581), někdy i dalším mezistupněm ve Štefanově *Postile*. Srov. však např. **Ž 11,5**.³³ Pozoruhodné jsou tu paralely lexikální (*Hospodin, zkušovat*), ale zejména slovosledné. Melantrichova bible na podkladě vulgátní má dosti odlišný text; PsHebr je naopak dosti blízké.

ČER je významný rovněž tím, že často používá lexikální jednotku *Hospodin*. Jak je známo, minimálně ve 4. redakci staročeské bible, tedy více než 70 let před ČER, převládá už překlad *Pán Buoh // Pán*. To má i melantrišská tradice a dokonce ještě bratrská Štefanova *Postila* r. 1575. Překlad Božích jmen si zaslouží v ČER soustředěnější pozornost, neboť je doloženo mj. i *Pán, Hospodin Zástupů* (Ž 84,14) nebo *Bůh Zabaoth* (Ž 80,8.15), *Všemohoucí* (např. Ž 91,1 ČER *všemohúciho* na místě hebr. שׁדַי – KL *Dei*), *Bůh* (např. Ž 91,2 za hebr. אֱלֹהִים), dokonce i *Jehovah* (Ž 95,3 na místě BHS יהוה – KL *Dominus*).

3. Výhledy. Červenkův Žaltář je významným předchůdcem Šestidílký. Další průzkum se bude muset soustředit na srovnání shod mezi Červenkou, Žaltářem 1579 a Šestidílkou s hebrejským textem, případně latinskými humanistickými edicemi. Shody s vulgátní tradicí jsme v tomto článku nechali ponejvíce stranou. Dosud nebyl podán rozbor grafiky ani jazyka včetně dialektismů a ani teologie Červenková překladu (sr. např. *peklo* v Ž 49,15.16.55,16.88,4.89,49 aj.; *Kristus / Krystus* – např. Ž 84,10.89,52.132,17; odkazy na NZ jako v Ž 110, v Ž 55,21 aj.).³⁴

³² Grafika: *michi*.

³³ ČER *Hospodin zkušuje Spravedlivého: Bezbožníka pak a milovníka nepravosti / nenávidí duše jeho* – K6 *Hospodin zkušuje spravedlivého: bezbožníka pak, a toho jenž miluje nepravost, nenávidí duše jeho* – M56/7 *Pán Bůh dotazuje se spravedlivého i bezbožného: kdo pak miluje nepravost, nenávidí duše své* – PsHebr *Dominus iustum probat[,] impium autem et diligentem iniquitatem odit anima eius* – PsRom *Dominus interrogat iustum et impium: qui autem diligit iniquitatem odit animam suam*.

³⁴ Někdy se Červenkův překlad liší od sledovaných textových svědků (na jiných místech je pak volnější převod): Ž 39,2 ČER *dokavadž mezi nepřátely obydlé míti musím*, Ž 45,13 ČER (*ó Dcero Královská*) *s dary poddanými se ukáží*; Ž 54,2 ČER *přišli Efejšti* – K6 *Zifejšti*, ČEP *Zifejci*, KL *Ziphaei*; Ž 56,1 ČER *v Gert (?)* – K6 *v Gath*.

LITERATURA

BibleWorks 7.0.012g. 2006.³⁵ Fonty: BWHEBB, BWHEBL, BWTRANSH [Hebrew]; BWGRKL, BWGRKN, and BWGRKI [Greek] Postscript® Type 1 and TrueTypeT fonts Copyright © 1994–2006 BibleWorks, LLC. All rights reserved. These Biblical Greek and Hebrew fonts are used with permission and are from BibleWorks, software for Biblical exegesis and research. I ask others to comply with displaying and preserving the copyright, if they also distribute any derived publications.

DITTMANN, R. *Dynamika textu Kralické bible v české překladatelské tradici*. Nепublikovaná dizertační práce FF UP v Olomouci. Olomouc 2008a.

DITTMANN, R. Ke genezi kralického překladu v Šestidílce. Předneseno na mezinárodní konferenci *Setkání mladých lingvistů* v Olomouci v květnu 2008b. V tisku.

DITTMANN, R. Penetration of the Hebrew Text Type into the Czech Biblical Tradition in the 16th Century. Předneseno na mezinárodní konferenci *Język religijny dawniej i dziś*, konané 22.–24. 9. 2008c v Gnieźnie, Polsko. V tisku.

Theophilos 3.1.6. 1997–2004. Viz <www.theophilos.sk>. 30. 6. 2008.

Vulsearch 4.1.6. 2000–2007. Viz <www.vulsearch.sf.net>. 30. 6. 2008.

WERNISCH, M. *Praeclarus theologus Unitatis Fratrum (život a dílo Matěje Červenky)*. Praha 2001. [rukopis habilitační práce ETF UK v Praze].

³⁵ Děkuji doc. P. Chalupovi, ThD., z CMTF UP v Olomouci za umožnění přístupu.

